

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[מ]

(כ), (יא) כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את היום ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על פני ברוך ה' את יום השבת ויקדשהו:

מדוע כתוב "את הים ואת כל אשר בם" הרי הים כלול בבריאה של שמים וארץ

(כ), (יא) כי ששת ימים עשה ה' כו' הים וכל אשר בם. מכילתא³ (פרשה ז, ו) מגיד שהים שקול כנגד כל מעשי בראשית. הענין,

קשיא מידי, דבמכות (יג, ב) מוכח בסוגיא דלחיוב קרבן לא צריך הזהרה, וכיון שחייב בלא הזהרה, צריך ללמוד מקרא שפטור מחטאת. [ודין חטאת אי צריך אזהרה, הוא נידון ארוך, ואין כאן מקומו. ודברי המשך חכמה על פי הסוברים שאין צריך אזהרה לקרבן, וכפשוטו הסוגיא במכות]

² תמצית דבריו: הטעם שכתוב "כל" מלאכה, דבא לומר, שאין אזהרה אלא על "כל" מלאכה, אבל עשה מקצת מלאכה פטור. וכן שנים שעשאוהו פטורים. ומכל מקום ילפינן מקרא אחרינא לפטור מקרבן, דלחיוב קרבן לא צריך אזהרה.

[מ]

³ [מ] על הפסוק (כ), (יא) "כי ששית ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על פני ברוך ה' את יום השבת ויקדשהו", יש לדקדק, כיון דכתיב שעשה ה' את השמים ואת הארץ, נכלל כל הבריאה, ומדוע חוזר ואומר "את הים ואת כל אשר בם".

ובאמת כבר הוקשה זאת לחז"ל במכילתא (יתרו, מסכתא דבחדש, פרשה ז) וז"ל "כי ששת ימים וגו', מגיד שהים שקול כנגד כל מעשה בראשית" עכ"ל. הנה מבואר, דלכן כתוב את הים בנפרד, ללמד ששקול מעשה בריאת הים כנגד כל מעשה בראשית, לכן חוזר הכתוב ואומר את הים ואת כל אשר בם. אבל דבריהם צריכים ביאור, מדוע באמת מעשה הים שקול כנגד כל מעשה בראשית.

ומבאר המשך חכמה על פי הא דאמרו בירושלמי (עבודה זרה, ג, א) על מתני' דהתם, שצלם שמחזיק בידו כדור, הוא סימן לעבודה זרה, ועל זה מביא הירושלמי שאלכסנדר מוקדון עלה למקום גבוה מאוד על גבי נשר

[לט]

(כ), (י) ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ועמדתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך:

מדוע כתוב "כל" מלאכה

(כ), (י) לא תעשה כל מלאכה. יתכן, דמפרש כל מלאכה ולא מקצת מלאכה, פרט לשנים שעשאוהו, או זה עוקר וזה מניח, ולכן פטור ממיתה, דליכא אזהרה. רק לפטורו מקרבן, יליף (שבת צג, א) מקרא דבעשותה (ויקרא ד, כז), ולא מקצתה, דקרבן לא בעי אזהרה (מכות יג, ב), ודו"ק².

¹ [לט] על הפסוק (כ), (י) "ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ועמדתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך", יש לדקדק, מדוע כתוב "כל", די לכתוב "לא תעשה מלאכה".

ומבאר המשך חכמה, דהנה בשבת (צג, א) למדו מקרא (ד, כז) "וְאֵם נָפֵשׁ אַחַת תִּחְטָא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ בְּעִשְׂתָּהּ אַחַת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשֶׂינָהּ וְאָשָׁם", שאם עשה מקצת מלאכה פטור, וכן אם שנים עשו מלאכה יחד פטורים, דמשמע מהכתוב, שהנפש האחת עשתה ולא שנים, ומשמע עשתה כולה ולא מקצתה, [ואין כאן המקום להאריך בביאור מחלוקת התנאים שם]. והנה מקרא דואם נפש כו' איירי בדין חיוב חטאת, ולמדו מהאי קרא דפטור מחטאת, וכן פסק הרמב"ם (שבת א, א') וז"ל "כל מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדו ועשו אותה שנים בשותפות, בין שעשה זה מקצתה וזה מקצתה, כגון שעקר זה החפץ מרשות זו והניחו השני ברשות אחרת, בין שעשו אותה שניהם כאחד מתחלה ועד סוף, כגון שאחזו שניהם בקולמוס וכתבו, או אחזו ככר והוציאוהו מרשות לרשות, הרי אלו פטורין". עכ"ל הרמב"ם.

והנה יש לדקדק, דלמדו מהאי קרא לפטור מחטאת, ולא מפורש מה הדין בעושה מקצת מלאכה במזיד, או שנים עשו במזיד אם חייבים. ויש לומר, דמהאי קרא דהכא, יש ללמוד שאם עשה במזיד מקצת מלאכה, או שנים עשאוהו, שזה עוקר וזה מניח במזיד פטורים ממיתה ומלקות, דכתיב לא תעשה "כל" מלאכה, המשמע דאין חייב אלא כאשר עשה "כל" מלאכה, אבל עשה מקצת מלאכה פטור, וכן דוקא שעשה לבדו כל המלאכה ולא שניים שעשאוהו.

ואם תאמר, אם כן דמפורש בכתוב שאין לאו כשעושה מקצת מלאכה, או שנים שעשאוהו, מדוע צריך קרא לפטור מחטאת בעשה מקצתה או שנים שעשאוהו, והא אין הזהרה על מקצת מלאכה, ולא על שנים שעשאוהו. לא

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

לכשפים שליטה במים, וכיון שאין כשפים במים, גם שאר הגויים מודים שהקדוש ברוך הוא שולט במים.

אבל עוד צריך ביאור, דכיון שעובדי עבודה זרה מודים שה' ברא את כל הבריאה, אלא שטועים שמסר את ההנהגה למזלות, אם כן מה ענין זה, לענין בריאת שמים וארץ, ומדוע כאן בפסוק שברא ה' את הבריאה בששה ימים, כתוב "את הים ואת כל אשר בו", הרי לענין בריאת שמים וארץ, אינם טועים, שה' לא ברא שמים וארץ, ואין צורך לפרט "את הים כו".

אבל הביאור בזה, דהנה מהות השביתה של ה' ביום השביעי, אינה העדר מעשה כלל בשבת, שהרי העולם פרה ורבה גם ביום השביעי, וכל הבריאה גדלה וצמחת גם בשבת, אבל השביתה של ה' בשבת היתה, העדר של בריאה חדשה. שבששת הימים ברא ה' את כל הבריאה המחודשת, והיא נקראת יולי, שכל הימים ברא בששה ימים, וביום השבת לא ברא ה' בריאה חדשה, אלא הבריאה המשיכה ביום השביעי מהילוי של ששת הימים, ולכן ציוה ה' כנגד זה שישבות אדם ממלאכות חדשות בשבת, וכיון הכל מלפני השבת, ומה שנעשה בשבת על ידי מלאכה שהכין בערב שבת הוא מותר, שאין אסור אלא לעשות דבר חדש, היינו נולד, להראות שבשבת לא ברא ה' דבר חדש, וכך ה' מנהיג את הבריאה בשבת, שה' לא מסיר ההנהגה אפילו רגע אחד מכל הבריאה, הן בים והן ביבשה.

ועל פי זה יתבאר היטב, דבא הכתוב ללמד, מדוע צריך לשמור את השבת, כיון ששה ימים ברא ה' כח יולי, וביום השביעי שבת מבריאת כח הילוי הזה, ורק מזה בלבד שבת, ולא שבת מיצירה על ידי כח הילוי שברא בששה ימים, ולא שבת מהנהגה של שמים וארץ. והנה לטעות עובדי עבודה זרה, ה' שבת מהנהגה והבריאה מכח הילוי כבר לאחר ששה ימי בראשית, ונתן את הכח למזלות, אם כן אין דומה הנהגת ה' לטעותם ביבשה לבים, שבים מודים שה' לא הסיר הנהגתו ויצירה מכח הילוי לאחר ששה ימים, ושבת בים רק מבריאה מחודשת, אבל מהיבשה שבת לגמרי – עפרא לפומיהו – לכן דדק ה' הכתוב לומר כאן במצות השבת, ששונה הנהגת ה' ביום השביעי, בין בים ובין ביבשה, שבשניהם השביתה היא רק העדר בריאה חדשה מכח הילוי, ולא מהנהגה חלילה, ולא מבריאה שאינה חדשה, יבשה כים, ומיושב הכל בס"ד.

ועל פי זה יתיישב לנו עוד דבר נפלא, דהנה על מצוה לא יהיה לך אלוהים אחרים (פסוק ג) איתא במכילתא, וזה לשונה (יתרו), מסכתא דבחדש פרשה (ו) וז"ל "באותה שעה עלה אוקיאנוס, והציף שלישו של עולם. אמר להם המקום, אתם עשיתם מעשה חדש וקראתם עצמכם בשמי, אף אני אעשה

[כתוב בדבריהם], וראה את כל העולם ככדור, ואת הים כקערה. [וכך באמת נראה העולם מהחלל]. ולכן היו עובדי עבודת גילולים נותנים ביד הצלם כדור, להראות שהוא שולט בעולם, חס וחלילה. ומקשה הירושלמי, אם כן מדוע לא נותנים ביד הצלם קערה להראות ששולט בים, ומתריך הירושלמי, שגם עובדי עבודה זרה מודים שעבודה זרה אין לה שליטה בים, אבל מודים שהקדוש ברוך הוא שולט בים וביבשה, מציל בים וביבשה.

אבל צריך הטעם מדוע עובדי עבודה זרה, מודים שלעבודה זרה אין שליטה בים, ומאמינים שה' שולט בים. מבאר המשך חכמה, שעובדי עבודה זרה גם מאמינים בה' [שאיין לך בר דעת שאינו מאמין], אלא שטועים לומר שהקדוש ברוך הוא לרוב גדלותו אינו מתעסק עם הוויות העולם, ונתן למזלות שליטה וכח להנהיג את העולם – חס וחלילה – ואינם יודעים שהמזלות והכוכבים אין להם שום הנהגה, אלא הכל מידו יתברך, והם כמו הגרזן ביד החוצב, שאף על פי שהגרזן הוא זה שבפועל חוצב, אבל הוא בכח האדם שמכה בו, כך הכוכבים והמזלות הם ביד הקדוש ברוך הוא, ועל ידו הם משפיעים, ואין להם שום כח משל עצמם.

והנה, בכל הבריאה הם רואים שהמזלות משפיעים, כביכול, שהשמש ממתיקה את הפירות וכדו', וכל הבריאה מתחדשת כל הזמן על ידי המזלות, לכן טועין לומר שהמזלות הם בעלי ההשפעה, שרואים את הגרזן ולא רואים את החוצב, וטועים שהגרזן הוא החוצב. אבל הים אינו מתחדש כלל, וכמו שהיה בתחלת הוויתו כך נשאר הים, ואפילו גודל הים לא משתנה, שחוק שם לחול הים שלא יעבור, לפיכך מודים עובדי עבודה זרה שלמזלות אין שליטה בים, אלא הוא מושגח מאת ה'.

ועל פי זה מיושב היטב מה שדקדקנו לעיל, שלכן אמר, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת אשר בו, פירוש, שכמו שהים הוא מחודש מהשם יתברך, ואין עבודה זרה שולט עליו, וכל המזלות אינם משפיעים עליו, כך כל מעשה בראשית. וזה כונת המכילתא "מגיד שהים שקול כנגד כל מעשה בראשית", פירוש, שמהים יש ללמוד לכל מעשה בראשית, שכשם שמהים מוכח שאין שליטה לאף מזל על הים, כך אין לאף מזל שליטה בעולם, לכן הים שקול כנגד כל מעשה בראשית.

ועל פי זה יתבאר לנו מדוע אמרו חז"ל בסנהדרין (סז, ב) שכל מעשי כשפים נבדקין על המים, כיון שבמים הכל מודים שאין שליטה רק להקדוש ברוך הוא. ויתכן להוסיף עוד טעם, מדוע עובדי עבודה זרה מודים שהקדוש ברוך הוא שולט בים, כיון שכל מעשה כשפים נבדקים על המים. כלומר, כיון שבעלי ההשכלה יודעים שאין שליטה של מזלות על המים, לכן אין

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

בם, הם מושגחים מהשם יתברך. והשביתה אין רק העדר הבריאה החדשה, שכל ההיולים מוכנים מששת ימים, ולכן גם האדם צריך להכין הכל, ולכן נולד אסור, להראות שאין חדש מששת ימי הבריאה, רק ההנהגה וההשגחה ופעולת ההרכבה, המה עדיין ביד השם ובהשגחתו הפרטית והחלקיות, ביבשה כמו בים. וזה שאמר (מכילת איתרו, פרשה ו) במצוה לא יהיה לך, באותה שעה עלה אוקינוס והציף שלישו של עולם, אמר להם המקום, אתם עושים מעשה חדש וקראתם עצמכם בשמי, אף אני אעשה מעשה חדש ואקרא עצמי בשמי, שנאמר (עמוס ה, ח) הקורא למי הים וישפכם ה' צבאות שמו. הוא מפני, שהמה, מפעולות, שעל ידי סיבתם נפעל בהשגחת השם יתברך, טועין בני האדם, כי ה' מסר להם ההנהגה, לכן לקח והציף מי הים על היבשה, לקחת מפעולות הכוכבים, אשר שם אינם פועלים כלל. וזהו, הקורא למי הים ה' צבאות שמו, להראות שה' פועל בצבא מעלה ובצבא מטה, והם שניהם כאחד שקולים, צבא מטה כצבא מעלה, ושניהם מושגחין ומונהגין מאתו יתברך, וזה ענין ארוך, אין כאן מקומו להאריך. לכן אמר יונה (א, ט) את האלקי השמים אני ירא אשר עשה את הים, שלא מסר לזר, כן היבשה⁴.

דבירושלמי עבודה זרה ריש פרק כל הצלמים (ג, א), בהא דציירין עבודה זרה כדורא בידיה, מפני שאלכסנדר ראה העולם ככדור ואת הים כקערה, ויצוריניה קעריה בידיה, אינו שליט בים. אבל הקדוש ברוך הוא שליט בים וביבשה, מציל בים מציל ביבשה. הרי, דהטועים אחרי עבודה זרה היו מודים שעבודה זרה אינו שליט בים, והוא, מפני שהטועים אחרי העבודה זרה היו אומרים שהקב"ה מפני גדלו אינו מתעסק בהוויות העולם, רק נתן כבודו להמזלות והכוכבים שישפיעו וינהיגו העולם, ולא הבינו שהם כגרון ביד החוצב. והנה פעולות המזלות, אשר לזה עשו צורותיהם ועבדו לאותן צורות, אינו ניכר רק ביבשה, כמו מגדים תמתיק שמש, וכיוצא בזה, מה שאין כן בים, אין פעולתן ניכר, והים בהוויתו כפי שהיה בתחילת בריאתו, חוק נתן לחול הים, לכן מודים שעבודה זרה אינו שליט בים. ולכן אמר, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת אשר בם, פירוש, שכמו שהים הוא מחדש מהשם יתברך, ואין עבודה זרה שולט עליו, וכל המזלות אינם משפיעים עליו, ולכן כל מעשי כשפים נבדקין על המים, עיין בבלי סוף פרק ד' מיתות (סנהדרין סז, ב), ואפשר מפני זה הודו שהקדוש ברוך הוא שליט בים, כן, כל אשר

הפסוקים כמות שהם, אבל כאן, הרי לומד מתיבת "צבאות" מלשון רבים, צבא מעלה ומטה, ובקרא שלפנינו אין צבאות במקרא זה, אלא "ה' שמו" בלבד. האמת, שברוב מקומות בתנ"ך כתוב ה' צבאות שמו, לכן נראה שאף על פי שכתוב ה' שמו, היינו ה' צבאות שמו. וצריך ברור בזה].

ועל פי זה יתבאר היטב הכתוב ביונה (א, ט) "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים עֲבָרִי אֲנִי וְאֶת ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבְשָׁה", דיש לדרק, מדוע אמר יונה הנביא "את הים ואת היבשה", אלא בא לומר, שכשם שלא מסר שליטה לאף מזל וכוכב בים, כך ביבשה אין שליטה למזל וכוכב.

⁴ תמצית דבריו: הטעם שכתוב "את הים ואת כל אשר בם", כיון שעל היבשה ניכר פעולות השמש והמזלות, לכן הגויים טועים, שה' מסר הנהגתו למזלות. אבל הים אינו משתנה, ואין שום פעולה של מזלות על הים, וגם עובד גילולים מודים שאין למזלות וכוכבים שליטה בים. ולפי טעותם, שביתת ה' ביום השביעי אינה שוה בין הים ליבשה, שבים שבת רק מבריאה מחודשת, אבל לא הסיר הנהגתו מהים ביום השביעי, וכן המשיך יצירה מכח הכח היולי שברא בבריאה, גם ביום השביעי בים, לפרות

מעשה חדש ואקרא עצמי בשמי, שנא' (עמוס ה, ח) 'הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' שמו' עכ"ל. וצריך ביאור, מה הכונה בזה שהציף את מי אוקינוס בשליש עולם באותה שעה.

ולאור המבואר אתי שפיר, שאלוהים אחרים, הוא טעות בני אדם שרואים דברים מופעלים, היינו המזלות, וטועין שהם מפעילים בכוח עצמם, וה' מסר להם את ההנהגה, ואינם יודעים שהם מושגחים על ידי הכורא יתברך, וכל הכוכבים והמזלות המה מופעלים על ידי בורא עולם, לכן הציף ה' ממי הים, ששם ניכר לכל שאין למזלות פעולה, והציף שליט מהים ליבשה, שהיא מקום שיש לכוכבים שליטה, להראות, שכל היבשה היא תחת השגחתו יתברך.

ולמדוהו חז"ל מהכתוב (ה, ח) "הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ ה' [צבאות] שמו", שצבאות בלשון רבים, מלמד על צבא מעלה וצבא מטה, ללמד, שה' פועל בשניהם, וגם צבא מעלה, היינו הכוכבים והמזלות מושגחים מאת ה' כצבא מטה, וכל השפעת המזלות והנהגתם הם על ידי ה', כגרון על ידי החוצב.

[ויש כאן פליאה גדולה מאוד. אף על פי שאין דרכו של המשך להעתיק את

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שְׁקָר: ס

מדוע בציבור קוראים תמיד בטעם עליון

(כ, יג) לא תרצח. הנה⁵ בטעם העליון בקמץ, והוא סוף פסוק, שבא בקמץ, ובטעם התחתון הוא טפחא, ופסוק אחד עם לא

והכתוב נוקט את הגדולה שבהנאות, אבל עיקר הכונה רציחה לשם תועלת, וזה כאשר נקרא בטעם תחתון.

והטעם שאין נקרא בציבור בטעם תחתון, דהנה, בכתובות (לב, א) מבואר שהחובל בחבירו היה צריך להחייב מלקות שעבר על לאו דלא יוסיף (דברים כה, ג), וממון. והקילה עליו תורה שרק ישלם ולא ילקה, ואמרו שם, שאי אפשר ללמוד מזה לכל מי שחייב מלקות וממון שנקל עליו לשלם ממון ולא ילקה, דשאני חובל שהותר לאו דלא יוסיף בבית דין, שיותר להם להלקות.

והקשה על פי זה באור שמח (הלכות רוצח ב, ט), אם כן, כיון שבית דין ממתין ד' מיתות בית דין, הותר לאו דלא תרצח מכללו בבית דין, ובתורת כהנים (חטאת פרק א, יא) מוכח שלא דלא תרצח לא הותר מכללו כלל. וקשה, דאם על ידי מלקות בבית דין הוי לאו דלא יוסיף, הותר מכללו, גם רציחה הותרה מכללה בבית דין. ומתוך האור שמח, דזה שבית דין הורג מי שחייב ד' מיתות, אין זה נחשב שלא דרציחה הותר מכללו, כיון שלאחר גמר דין שחייב מיתה הוי גברא קטילא, וההורגו או חובל בו פטור (סנהדרין עא, ב), מה שאין כן בחובל, אם מוסיף מלקות ומת גולה על ידו, ואינו גברא קטילא, אם כן רציחה ללא תועלת לא הותרה מכללא בבית דין. אבל רציחה לשם תועלת הותרה מכללא בבית דין, דהרי מותר לגואל הדם להרוג את הרוצח (מכות יא, ב), אף על פי שאחרים חייבים אם הורגים את הרוצח (שם). ובזה מובן מדוע בציבור לא קוראים לא תרצח בטעם תחתון, כיון שהקריאה בטעם תחתון היא רציחה לשם ניאוף, והיינו רציחה לשם תועלת, והותרה מכללא אצל גואל הדם, ואין זה לאו מוחלט שלא ירצח. לכן אין קוראין בטעם תחתון בציבור.

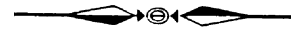
והשניה היא רציחה שלא לשם תועלת, ולא זה לא הותר מכללו, דמיתת בית דין אינה הותרה מכללא, שאחר שנפסק דינו למות הוא כגברא קטילא, לכן קוראין בציבור בטעם עליון, שאז, לא תרצח מופסק מלא תנאף, והיא רציחה שלא לשם הנאה ולא לשם תועלת, ורציחה זו היא לאו מוחלט שלא הותר מכללו בבית דין, לכן בציבור, שהוא בית דין, דצבור הוא בבית דין, קוראים בטעם עליון. ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

[מא]

(כ, יג) לא תרצח ס לא תנאף ס לא תגנב ס לא תענה ברעך עד

ולרבות כל אשר בו. אבל מהיבשה הסיר – עפרא לפומיהו – את הנהגתו לגמרי, ומסרה למזלות. לכן בציווי על השבת כתוב שברא את הים, להדגיש, שכשם שבים הטועים מודים שאין לאף אחד שליטה, כך ביבשה, ולכן אמרו במכילתא, ששקול מעשה הים ככל מעשה בראשית.

[מא]

⁵ [מ] בקריאת עשרת הדברות יש שני סוגי טעמים [ומבואר בארוכה בביאור הלכה סימן תצד ד"ה וביום השלישין], האחד שמחלקים כל דיבור לפסוק אחד, כי התורה נתנה הפרדה של פרשה סתומה או פתוחה בין דיבור ודיבור, וזה נקרא טעם עליון, היינו לפי החלוקה של רווח עליון בין פרשה לפרשה. והשני הוא שמחלקים לפי כל פסוק בנפרד.

והנה על הפסוק (שמות כ, יג) "לא תרצח ס לא תנאף ס לא תגנב ס לא תענה ברעך עד שקר". ע"כ, לפי חלוקה של פרשיות, לא תרצח הוא בפני עצמו, ואינו נקרא עם לא תנאף, ולכן בקריאה זו מנוקד הצד"י בקמץ, ובטעם מפסיק. והיא נקראת טעם עליון של הפרשיות. אבל לפי החלוקה של פסוקים, לא תרצח אינו פסוק נפרד, כי אין פסוק פחות משלושה תיבות, לכן לא תרצח הוא פסוק אחד עם לא תנאף, וזה נקרא טעם תחתון, היינו החלוקה של הפסוקים. ולפי טעם תחתון, לא תרצח נקרא יחד עם לא תנאף, לכן יש פתח תחת הצד"י, ויש טעם טפחא תחת תרצח, לחבר עם לא תנאף, ומנהג העולם לקרוא לעולם בציבור בטעם עליון, וביחיד בטעם תחתון, וצריך טעם לזה.

ומבאר המשך חכמה, דהנה יש שני מיני רציחות, האחת, רציחה שהיא לשם העתיד, כדי לקבל תועלת מהרציחה. או ממון או שאר הנאות. וההנאה הגדולה שבהנאות, היא הנאת המשגל, ולכן אמרו חז"ל בנדרים (צא, ב) על הפסוק (כג, לז) "פי נאפו ודם בידיהן", שמשם נלמד שהנאוף ירצח את בעל האשה, כדי לבוא לידי הנאת המשגל. וכשקוראים בטעם תחתון, מחובר לא תרצח ללא תנאף בפסוק אחד, לומר, שרוצח בשביל תועלת כגון לנאוף,

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הנאתו, ואם כן הותרה בבית דין. לכן בציבור קוראין לא תרצח בקמץ בסוף פסוק, להראות שרציחה בלאו הנאה, הוא מאמר כללי גם בבית דין, שאינו רק אם נגמר דינו, וזה דין, לא שהותרה מעשה הרציחה, ורציחה בלא הנאה הוא מאמר בפני עצמו, ואינו מצטרף עם לא תנאף, שזה רציחה שרק בגדר עונש לא הותרה גם בבית דין בלא גמר דין. ודו"ק⁶.

[מב]

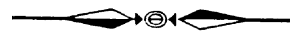
(כ, יג) לא תענה ברעך עד שקר:

מדוע כתוב "עד שקר" ולא כתוב עדות שקר

(כ, יג) לא תענה ברעך עד שקר. הרב אברהם אבן עזרא, טרח,

תנאף. ונראה, כי יש שני מיני רציחות. רציחה בשביל העתיד, בשביל קבלת תועלות, או ממון או שאר הנאות. והגדולה שבהנאות הוא תאות המשגל, וכמו שאמר סוף נדרים (צא, ב) כי נאפו וידיהם דמים מלאו (יחזקאל כג, לז), שרוצחו כדי ליקח אשתו וכיוצא בזה. וזהו, כשנכללין ביחד, לא תרצח עבור ההנאה, ותפס היותר גדולה שנפשו של אדם מחמדתו, וזה לא תנאף, ונכללין יחד בחד פסוק. וכבר ביארתי בחידושי (אור שמח, הלכות רוצח, ב, ט), שרציחה לא הותרה מכללה בבית דין כמו חובל בחברו (כתובות לב, א), משום, כיון דנגמר דינו לאו אדם הוא, ואין עליו שם אדם, והחובל בו וההורגו פטור (סנהדרין עא, ב), וזה רק גמר דין שאין לו משפט אנושית, ולכן, ברציחה עבור הנאה הלא הותרה מכללה אצל גואל הדם, שרשות אצלו וכל אדם חייבין עליו (מכות יא, ב), רק שרוצחו כדי ליקח נקמה, וזה רציחה בעבור

⁶ תמצית דבריו: קריאת עשרת הדברות בטעם עליון, היא לפי חלוקה לפרשיות, שהרווח הוא עליון, בין פרשה לפרשה. אבל קריאה בטעם תחתון, היא לפי חלוקה של הפסוקים. הפסוק לא תרצח לא תנאף, בטעם תחתון הם ללא הפסקה, והכונה גם רציחה לשם תועלת, כגון ניאוף וכדו', לכן אין נקרא כך בציבור, כי אין לאו זה מוחלט, שלפעמים התירה תורה רציחה לשם תועלת, בגואל הדם, שמותר להרוג את הרוצח. אבל בציבור קוראים בטעם עליון, שהיא חלוקה לפי פרשיות, ולא תרצח חלוק מלא תנאף, שיש ביניהם פרשה סתומה, וכיון שהם שני פרשיות, לא תרצח מחולק מלא תנאף, והיא רציחה ללא תועלת, ולא רציחה ללא תועלת הוא מוחלט, ולא הותר לעולם, כיון שד' מיתות בית דין, אינו היתר רציחה, שאין בית דין הורגין אלא מי שנגמר דינו למיתה, ומיד בגמר הדין נעשה גברא קטילא, וההורגו אינו חייב, וכן החובל בו פטור, לכן בציבור קוראים תמיד עשרת הדברות בטעם עליון.

[מב]

⁷ [מב] על הפסוק (כ, יג) "לא תענה ברעך עד שקר", דקדק רבי אברהם אבן עזרא, מדוע כתוב "עד שקר", הרי הכתוב מדבר ממעשה העדות, "לא

תענה", ועל זה יש לכתוב "עדות שקר". בשלמא אם היה כתוב 'לא תהיה עד שקר', ניחא, דאז מדבר על העד, אבל כיון שכתוב "לא תענה", שמדבר על הגדת העדות, הוה ליה למימר לא 'תענה ברעך עדות שקר', ומדוע שינה הלשון וכתב "עד שקר".

ומבאר המשך חכמה, על פי המבואר בשבועות (לד, א) שאפילו אם יש לעד ידיעה מוחלטת שהלה עשה זאת, אבל לא ראה ממש, לא הוי עדות, כדתניא (שבועות לד, א) "אמר רבי שמעון בן שטח: אראה בנחמה, אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתי אחריו ומצאתי סייף בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר, אמרתי לו: רשע, מי הרגו לזה, או אני או אתה, אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי, שהרי אמרה תורה: על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, אלא המקום יפרע ממך; אמרו: לא זזו משם עד שנשכו נחש ומת" ע"כ.

וכן אם שמע מפי שני עדים כשרים שהלה עשה זאת לא הוי עדות. דעד מפי עד פסול לעדות (סנהדרין לז, א), ולא רק אם שמע מפי אחד לא הוי עדות, אלא אפילו אחד שמע משני עדים שפלוני הרג פלוני, ובא להעיד בבית דין שראה שהלה הרג, לא הוי עדות. וראיה לזה, דאמרו במכות (ה, א), שאם באו שנים והעידו שפלוני הרג ביום ראשון, ולאחר מכן באו שנים אחרים ואמרו עמנו הייתם ביום ראשון, אבל נכון שפלוני הרג את פלוני, וכבר הרגו ביום שיש, הרי העדים שהעידו שהרג ביום ראשון נהרגין, שהם עדים מוזמים. ולכאורה יש להקשות, מדוע נהרגים, אולי כל אחד מהם שמע משני עדים כשרים שפלוני הרג את פלוני, שהרי באמת הרגו כבר ביום שיש לפני

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[מג]

(כ, יד) לא תחמוד בית רעך ס לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחקמו וכל אשר לרעך: פ

בבב

(כ, יד) לא תחמוד בית רעך וכו'. במכילתא⁹ (פרשה ח), לא תחמוד

שהוא קונה ומקנה; אי מה הפרט מפורש בנכסים המטלטלין שאין להם אחריות, אף אין לי אלא נכסים המטלטלין שאין להם אחריות, וכשהוא אומר במשנה תורה (ה, יח) שדהו, על כרחך מה הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה, אף אין לי אלא בדבר שהוא קונה ומקנה; אי מה הפרט מפורש בדבר שאינו בא ברשותך אלא ברצון בעלים, אף אין לי אלא דבר שאי אפשר לבא ברשותך אלא ברצון בעלים, יצא, שאתה חומד בתו לבנך או בנו לבתך; או אפילו חומד בדיבור, ת"ל (דברים ז, כה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, מה להלן עד שעושה מעשה, אף כאן עד שעושה מעשה. עכ"ל המכילתא.

ביאור המכילתא, דקשה למכילתא, מדוע מאריך הכתוב בכללים ובפרטות, ומפרש, דבא ללמד שנרבה הכל כעין הפרט, דלא תחמוד בית רעך, הוא כלל שכולל הכל, והכתוב לאחר מכן "אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחקמו" הוא פרט, והכתוב לאחר מכן "וכל אשר לרעך" הוא כלל, ודנין בכלל ופרט וכלל, לרבות כעין הפרט, שלא דוקא דברים אלו שבפרט, אלא הכל כעין הפרט, כל דבר שהוא בר קנין שקונה ומקנה, [ומבאר המגן אברהם בזית רענן, דבא לאפוקי דברי תורה וחכמה שמותר להתאות להחכמת חבירו ולתורתו, כך כתוב בזוהר הקדוש]. ואם תאמר אפשר שנרבה כעין הפרט בכל דבר שאינו קרקע אלא מטלטלין, שכל הפרטות הן מטלטלין, נאמר במשנה תורה (ה, יח) "ולא תחמוד אשת רעך ולא תחמוד בית רעך שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחקמו וכל אשר לרעך", ושדהו הוא קרקע, לפיכך אין לך למעט קרקע. עוד ממעט המכילתא מכעין הפרט, דמה הפרט הוא דבר שלא יכול לבוא לאדם אלא ברצון שקנה, [שגם הבא בירושה, בא למוריש ברצון] אבל דבר שבא לאדם גם שלא ברצון, כבנים ובנות, מותר להתאות, ולכן מותר להתאות לבת חבירו עבור בנו, ובכנו של חבירו עבור בתו. וכן ממעט מלאו דלא תחמוד, אם לא עשה מעשה. זה דברי המכילתא.

אבל דברי המכילתא צריך עיון, דבשלמא סיפא דקרא הוא כלל, דכתיב בסתם "וכל אשר לרעך", אבל רישא אינו כלל, דכתיב "לא תחמוד בית רעך",

למה לא כתיב עדות שקר. ופשוט. דאף על פי דעצם העדות אמת, רק שהוא אינו עד, וכמו ידיעה בלא ראייה, הך דשבועות דף לד, א בעובדה דרבי שמעון בן שטח, או ששמע משני עדים שפלוני הרג באחד בשבת נפש, בכל זה, אם בא ומסהיד קודם ביאת העדים, בר קטלא הוי, כמבואר מכות דף ה, א, ואף שאינו עדות שקר, בכל זאת הוא עד שקר, ועל זה קאי משום לא תענה כו', ודו"ק⁸.

כן, אלא שמע מינא, שעד השומע מפי שני עדים שפלוני הרג את פלוני, לא הוי עדות, ולכן נהרג אם מעידים עליו אחרים שהיה עמהם ביום ההוא, ואם הוי עדות, לא היה נהרג, כי אף על פי שהיה עמהם, אבל שמע מפי שני עדים כשרים שהלה הרג.

לכן שינה הכתוב ולא כתב 'לא תענה עדות שקר', דלשון זה משמע שהעדות היא שקר, אבל אם העדות אמת אינו עובר בלאו, קא משמע לן קרא, "עד שקר", שלא יהיה בעצמו "עד" שקר, אפילו שהעדות אמת על ידי אומדנא דמוכח, או ששמע מפי שני עדים כשרים, הרי הוא "עד שקר", שהרי באמת הוא לא ראה.

⁸ תמצית דבריו: הטעם שלא כתוב 'לא תענה ברעך עדות שקר', וכתוב "לא תענה ברעך עד שקר", ללמד, שאפילו אם העדות בעצמה אמת, כגון שיש לעד אומד מוחלט שהלה הרג, או ששמע העד מפי שני עדים נאמנים שהלה הרג, גם כן לא יעיד. לכן כתוב לא תענה ברעך "עד שקר", והרי הוא עד שקר, שלא ראה בעצמו.

[מג]

⁹ על הפסוק (כ, יד) "לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחקמו וכל אשר לרעך", יש לדקדק מדוע כתוב "וכל", הרי הולך ומונה הכל. ועוד, כיון דכתיב "וכל אשר לרעך", מדוע מפרט כל הפרטים הללו. וכבר עמדו בזה רבותינו במכילתא.

והכי איתא במכילתא (יתרו, מסכתא דבחדש, פרשה ח) וז"ל "לא תחמוד בית רעך, כלל, ועבדו ואמתו ושורו וחקמו, פרט; כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט; וכשהוא אומר וכל אשר לרעך, חזר וכלל, אי כלל ככלל הראשון הרי אמרת לאו; אלא חזר וכלל, כלל ופרט וכלל - אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה, אף כלל בדבר

משך חכמה

פרשת יתרו, פסקא לט-מג

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תע טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

המטלטלים וכו', ויש לעיין, דנראה מזה דתלוש ולבסוף חיברו
הוי תלוש, ועיין ש"ך סימן צה, ס"ק ח'. ויש לאמר, שבנאו ברשות
החומד, שהקרקע של החומד. עיין תוספות סוכה פרק לולב הגזול
דף לא, א סוף ד"ה אם גזל עצים כזה, ודו"ק¹⁰.

כו' כלל, ועבדו ואמתו פרט וכו', כלל ופרט כו'. ועיין ריש פרק
מרובה (בבא קמא סג, א), כל ריבויא הוא, ובסוף שור שנגח את
הפרה (בבא קמא נד, ב) וכל ריבויא הוא, וכאן כתיב וכל אשר
לרעך, והנה שם במכילתא, אי מה הפרט מפורש בנכסים

ויש ליישב דהש"ך יפרש, דהא דאמרו דבית שחיברו לא הוי כקרקע, איירי
היכא דחבירו הניח לו לבנות בית על קרקע שלו, וחמד בעל הקרקע את בית
חבירו שבנה על קרקעו, דבית זה בודאי אינו כקרקע, שהרי הקרקע לא
שייכת לבעל הבית, וכך מפורש בתוס' סוכה (לא, א ד"ה אבל) שבית הבנוי
על קרקע של חבירו, אין לבית תורת קרקע, ואם תקף את הבית הוי גזול
אפילו למאן דאמר אין קרקע נגזלת, דהכא אין זה קרקע, דאינה בחזקת
בעליה, וחל שם גזילה, ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

¹⁰ תמצית דבריו: הטעם שכתוב "וכל", והטעם שמונה הכתוב כל
הפרטים, אף על פי שאומר "וכל אשר לרעך", אמרו חז"ל
במכילתא, ד"וכל" בא ללמד שיש לדרוש כל הכתוב בדרך כלל
ופרט וכלל, [דאין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט, דלא נימא פרט
וכלל מרבה הכל, אלא רק כעין הפרט], מה הפרט מפורש, דבר
שהוא קונה ומקנה, אף כל שקונה ומקנה, לאפוקי דברי חכמה
ותורה של חבירו דמותר לחמוד. ואף על פי שכל הפרטים הם
תלוש [דבית אפשר גם בתלוש, אם בנה על קרקע חבירו], לא
אמרינן שמותר לחמוד קרקע חבירו, דילפינן ממשנה תורה
דמותר. עוד ילפינן, דמה הפרט הם דברים שבאים ברצונו
לרשותו, לפיכך מותר לחמוד בן חבירו לבתו, או בת חבירו לבנו.
עדו למדו, דלאו דלא תחמוד, הוא רק אם עושה מעשה ולא בדיבור
בלבד.

ובית אינו כלל, אלא בית בלבד. ואין לפרש דבית כולל כל מה שבביתו [כך
ראיתי מפרשים], דלשון בית אינו בהכרח לפרש הכל, אלא בית הוא ביתו
של אדם בלבד. זה היה קשה למשך חכמה.

ומבאר המשך חכמה, על פי המבואר בבבא קמא (סג, א. נד, ב) דהיכא
דכתיב "כל" או "וכל" ריבוי הוא, וכונתו, שהכא הולך הכתוב ומונה
פרטים: בית, אשתו, עבדו אמתו שורו חמורו, ולאחר מכם כתיב "כל"
לרבות, ועוד כתיב "אשר לרעך" כלל, ופרט וכלל אתה מרבה הכל. אבל
כיון דכתיב "כל" לרבות, וכך "כלל" לרבות, הוי ריבוי אחר ריבוי, וכל ריבוי
אחר ריבוי בא למעט, וללמד דיש ללמוד כל הכתוב בתורת כלל ופרט וכלל,
שאין לרבות אלא כעין הפרט. זה כונת המכילתא.

וכיון שנחבאר לך דיש לדרוש הכתוב בכלל ופרט וכלל, יש לרבות כעין
הפרט ולא לרבות כל דבר, יש להקשות, אם כן מדוע למדו מכלל ופרט וכלל
כאן למעט קרקעות, ולא למדו לרבות קרקעות אלא ממשנה תורה, והא
בהאי קרא גופיה כתוב קרקעות, דכתיב "בית רעך" דהוא בית על גבי קרקע,
אלא שמע מינא דפשיטא למכילתא דתלוש ולבסוף חברו הוי תלוש, ולא
כקרקע, ולכן גם ממשנה תורה למדו מ"שדה" לרבות קרקע, ולא למדו
לרבות קרקעות מבית רעך דכתיב התם.

ולפי זה יש להקשות על הש"ך בחושן משפט (צה, ס"ק ח), דכתב על
הרמ"א (שם) שהביא מחלקות ראשונים אם תלוש ולבסוף חברו הוי קרקע,
דהעיסור סובר שהוי כתלוש. וכתב הש"ך, דמשמע מהרמ"א שבית הוי
כתלוש ולבסוף חברו ולעיסור הוא כתלוש. ומוכיח הש"ך שבית בודאי הוי
קרקע לכל הדעות, ולא נחלקו בדין תלוש וחיברו אלא בכותל בנין. ואם
קשה, דהכא מוכח מהמכילתא דבית הוי כתלוש.

